

Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi

Journal of Academic Language and Literature

Cilt/Volume: 4, Sayı/Issue: 3, Eylül/September 2020

Öznur ÖZDARICI

Dr. Öğr. Üyesi, Kırıkkale
Üniversitesi
oznur_ozdarici@hotmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-5772-2624>

Orhan Kemal'in *İspinozlar* Adlı Oyununda Yapı ve İzlek

*The Structure and Theme In Orhan Kemal's Play
Titled "The Finches"*

Araştırma Makalesi/Research Article

Geliş Tarihi/Received: 27.05.2020

Kabul Tarihi/Accepted: 01.09.2020

Yayın Tarihi/Published: 11.09.2020

Atıf/Citation

Özdarıcı, Öznur (2020). Orhan Kemal'in *İspinozlar* Adlı Oyununda Yapı ve İzlek. *Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi*, 4 (3), s. 96-114. DOI: 10.34083/akaded.743326.

Özdarıcı, Öznur (2020). The Structure and Theme In Orhan Kemal's Play Titled *The Finches*. *Journal of Academic Language and Literature*, 4 (3), p. 96-114. DOI: 10.34083/akaded.743326.

<https://doi.org/10.34083/akaded.743326>

Bu makale iThenticate programıyla taranmıştır.
This article was checked by iThenticate.

Öz

Orhan Kemal; roman, hikâye, şiir ve tiyatro türünde eser vermiş Cumhuriyet devri Türk edebiyatının önemli sanatçılarından biridir. 1914-1970 yılları arasında yaşamış olan yazar, toplumcu gerçekçi bir anlayışla ele aldığı "küçük insan" ın problemlerini dramatik bir üslupla ve eleştirel bir dikkatle aktarır. Eserleri arasında tiyatro türündekilerin sayısı 5'tir. Ancak bunların dördü hikâye ve romanlarından uyarlanmıştır. *İspinozlar*, onun doğrudan doğruya oyun olarak yazdığı tek eseridir. İlk kez 1964 yılında oynanmış, 1965'te basılmıştır. Sonradan *Yalova Kaymakamı* adıyla sahnelenir. Romanları gibi oyunlarının da konusunu "küçük insan" ın sıradan hayatı ve imkânsızlıkları oluşturur. Oyunları daha sonra *Bütün Oyunları I-II* adıyla yayınlanmıştır.

Bu çalışmada *İspinozlar* oyunu isim-içerik, olay örgüsü, çatışmalar, şahıs kadrosu, zaman, mekân, bakış açısı-anlatıcı ve izlek bağlamında ele alınmıştır. İsim-içerik kısmında oyunun başlığı ile metin arasında bağ kurulmaya çalışılmış, başlık ile içerik ilişkisi dikkatlere sunulmuştur. Olay örgüsünün anlatıldığı satırlarda vakanın ne olduğu belirtilmiş, daha sonra söz konusu vakaya vücut veren vaka parçaları ve çatışmalar irdelenmiştir. Şahıs kadrosunda oyunda yer alan kişiler önem derecelerine ve özelliklerine göre dikkatlere sunulmuştur. Zaman ve mekân başlıkları ile oyunun vaka zamanı verilirken oyuna sahne olan mekânlar vurgulanmıştır. Bakış açısı ve anlatıcı bölümünde oyunun hangi bakış açısı ile yazıldığı ve nasıl bir anlatıcı tarafından anlatıldığı üzerinde durulmuştur. İzlek bahsinde ise oyunda yer alan temalar sıralanmış ve açıklanma gayreti içerisine girilmiştir. Oyuna ilişkin elde edilen bütün bu malzemeden sonra sonuç kısmında genel bir değerlendirmeye gidilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Orhan Kemal, oyun, İspinozlar, yapı, izlek.

Abstract

Having produced great works in various styles such as novel, story, poem and drama, Orhan Kemal is one of the most important artists in the Turkish Literature of the Republican period. The author, who lived between 1914 and 1970, conveys the problems of "common person" that he handles from a socialist realist perspective in a dramatic style and with a critical attention. Among his works, the number of the ones of drama is 5. However, the four of these have been adapted from his stories and novels. The Finches is his only work that he wrote directly as a play. It was first staged in 1964 and published in 1965. Later on, it is staged with the name of "District Governor of Yalova". The ordinary life and impossibilities of "common person" constitute the theme of his plays, like it is in his novels. His plays were later published as All His Plays I-II.

In this study, the play titled The Finches was dealt in the context of name-content, plot, conflicts, the cast of characters, setting, the point of view-narrator and theme. In terms of name-content, a link was tried to be established between the title of the play and the text, and so, the title and content relationship was presented. In the lines in which the plot was narrated, the event was described at first. Then, the parts and conflicts creating the event itself were examined. In the cast of characters, people having a role in the play were presented according to importance and characteristics. Thorough setting, the time of the main event in the play and the places as the scenes of the play were emphasized. In the part of the point of view and narrator, from which point of view the play was written and how it was narrated, i.e. the narrator type, were focused. Regarding the theme, all themes in the play were listed and tried to be explained. Considering all the findings obtained for the play, a general evaluation was made in the conclusion part.

Keywords: Orhan Kemal, play, Finches, structure, theme.

Giriş: Orhan Kemal ve Oyunları

Orhan Kemal'in oyunlarına geçmeden önce en temel anlamıyla tiyatronun ne olduğu üzerinde durmak gerekir: "Tiyatro, bir yazar tarafından önceden yazılmış ya da tasarlanmış bir metnin, belirli bir yerde, belirli bir süre içinde ve belirli kişiler tarafından canlandırılmasıdır. Tiyatro, oyuncuların oyunlarını oynadıkları yapı, oyun; oyuncu, sahne ve izleyici gibi temel öğelerden oluşan sanat olarak da bilinmektedir. Bunların yanında, dramatik metin, oyunculuk, sahneleme, sahne tasarımı, sahne giysisi, sahne müziği, ışıklama ve sahne tekniği öğelerinin tümünü birlikte içeren sanatsal etkinlik olan tiyatro, dramdan bağımsız, kendi başına kolektif bir sanat dalıdır." (Yalçın vd. 2002: 13). Anlatma esasına bağlı edebi metinlerde daha çok anlatma esas iken tiyatrodaki olayları göstererek anlatma yoluna gidilir: " (...) gösterme tiyatroya has anlatma tekniğidir. Tiyatrodaki aktörler, sahnede vakayı gösterirler." (Aktaş 1991: 11).

1960-1980 li yıllar toplumcu gerçekçi anlayışın aydınlar arasında da yaygın olarak görülmeye başladığı yıllardır. Devrin tiyatro yazarları tarafından "büyük şehrin varoşları, gece kondu semtleri, köy ve kasabalar ile hapishanelerde cereyan eden dramalar" yoğun biçimde tema olma özelliği gösterir: "Söz konusu ortamlarda yaşayan insanların sorunları, çıkmazları, arayışları ve ruhî portreleri yazarlar tarafından eleştirel bir gözle değerlendirilir. Artık köylü olmayan ama şehrin kurallarına ve yaşayış tarzına da maddî-manevî imkânsızlıklar dolayısıyla ayak uyduramayan kenar mahalle ve gecekondu insanların hayatı, bu dönemde pek çok ünlü oyunun da ana temasını teşkil eder." (Külahlıoğlu İslam 2004: 358-359). Orhan Kemal'in "İspinozlar" adlı oyunu da bunlardan biridir. Maddi imkânsızlıkların sebep olduğu sorunlar ve bunalımlar yüzünden çalışmak zorunda kalan Orhan Kemal'in kaleme aldığı eserlerde bu tür konulara yer vermesi tabiidir.

Pek çok türde eser vermiş olan Orhan Kemal'in "İspinozlar" adlı oyunu ilk kez Ekim 1964 yılında İstanbul Şehir Tiyatroları Dram Bölümü'nde oynanmıştır. 1966 yılında "Yalova Kaymakamı" adıyla, Ulvi Uraz Tiyatrosu'nda tekrar oynanır. Oyunu Yurdaer Erşan sahneye koymuş, dekor ve kostümler İsmail Biret tarafından yapılmıştır. (Kemal 2002:180). Behçet Necatigil, konuyla ilgili şunları nakleder: "Orhan Kemal'in doğrudan doğruya oyun olarak yazdığı tek eseri İspinozlar ilk kez 1964'te oynanmış, 1965'te basılmış, daha sonra Yalova Kaymakamı adıyla da sahneye konulmuştu. Hikâye ve romanlarından uyarılma dört oyunu (72. Koğuş, Bekçi Murtaza, Eskici Dükkânı, Kardeş Payı) da 1967-1971 yılları arasında önce Ankara sahnelerinde oynandı. Bu beş oyun 1985'te iki kitap halinde yayımlandı: Bütün Oyunlar 1 (ilk iki oyun) ve Bütün Oyunlar 2 (öteki üç oyun)". (Necatigil 2007: 327). Buradan da anlaşılacağı üzere "İspinozlar" oyunu "Bütün Oyunlar 2" kitabında yer alan son oyundur. Yazarın "Devlet Kuşu" adlı romanından oyunlaştırılmıştır. Filme de uyarlanan oyunda roman, film ve oyun arasında farklılıklar vardır.

Enver Töre, Tanzimat'tan günümüze Türk tiyatrosunun tematik gelişim çizgisini ele aldığı eserinde Orhan Kemal'in köyden şehre göç ve varoş hayatını konu alan "İspinozlar" adlı oyunu üzerine şunları kaydetmektedir: "İspinozlar'da, varoşlarda yaşayan fakir insanların dünyasına gireriz. Görünüşte samimi, birbirine bağlı, bıçkın olan bu insanlar; iş imkanları olmadığı için başıboşurlar. Alkol, üçkağıtçılık, kumar ve argo konuşma bu semtte yaygındır. Fakirlikten usanmış aile, başkasını seven yakışıklı oğullarına karşı apartmanda oturan görgüsüz ve vahşi davranışlı karaborsacının kızını alarak rahata kavuşacaklarını düşünür. Fakat sonradan görme bu aile, fakir damatlarına türlü hakaretler ederek onu uşak gibi kullanmak ister. Genç damat varlıklı bir hayat sürse de bu duruma fazla direnemez, isyan eder ve sırtındaki elbiseleri atarak gider. Oyun, kenar mahalle aşklarını, yoksul insanların bir lokmayı bölüşen dayanışmalarını, zenginle, zenginlikle alay edenleri, görgüsüz zenginlikleri, karaborsacıları, dalavereci uşakları, zenginliğe özenen fakir insanların beklentileri gibi büyük şehirlerin varoşlarında cereyan eden birçok tabloyu gözümüzün önüne serer." (2010:130).

İspinozlar Oyununda Yapı

Orhan Kemal'in "İspinozlar" adlı oyununda fakir bir aileye mensup olan başkahraman Mustafa'nın, ailesinin daha iyi bir hayat yaşamak adına üzerinde baskı kurmalarından ötürü kendi hayallerinden vazgeçerek dâhil olduğu yeni hayatta yaşadığı dram konu edilmektedir. Bu çalışmada yapı bahsi isim-içerik ilişkisi, olay örgüsü, şahıs kadrosu, zaman, mekân, bakış açısı ve anlatıcı gibi başlıklar etrafında incelenecektir.

İsim-İçerik İlişkisi

Eser, ismini bir çeşit kuş olan ispinozdan almaktadır. Oyunun başlığı aslında eserin içeriği hakkında da bize ipuçları verir. Burada ispinoz kuşunun özellikleri hakkında düşünmek gerekir. Nasıl bir kuştur ispinoz? Yazarın bu başlığı seçişi elbette tesadüfi değildir. İnsanoğlu doğaya has hususiyetleri bünyesinde barındıran bir varlıktır. Yazar, söz konusu kuş üzerinden mesaj vermek istemekte, ona ait özellikleri insana atfetmektedir. İspinozlar, ebat olarak küçük yaradılışlı, ötücü ve kavgacı kuşlardır. Şen şakrak özellikleri ile bilinirler. Küçük gruplar halinde yaşarlar. Göçmen kuşlar grubuna girerler ve davranış biçimleri bakımından insana olan benzerlikleri ile dikkat çekerler. Strese gelemeyen bu kuş türü böyle anlarda suskun, düşünceli, hayata küskün bir ruh haline bürünür. Kendi doğal ortamında yetişmiş bir kuş da kafese konulduğu zaman buna adapte olamaz, şişmeye, kafasını göğsünün içine gömmeye başlar ki doğal yaşam alanına dönemese hastalanır ve ölür. Adaptasyon sürecinin sağlanması için kuşun o kafeste dünyaya gelmesi gerekir. Böyle bir dikkatten sonra metne yaklaştığımızda "İspinozlar" oyununda da "küçük insan"ın sıradan hayatı ile karşı karşıya geliriz. Mustafa ve ailesi de kenar mahallede yer alan bir gecekonuda

yaşarlar. Onlar da tıpkı ispinoz kuşları gibi zaman zaman kendi aralarında kavga ederler. Birbirleri ile olan diyaloglarında alçalıp yükselen konuşmalara şahit olunur. Ancak kendi yaşam alanlarında yine de özgürdürler. Konuşmalarındaki Rumeli'ye has ağız özellikleri onların da tıpkı ispinozlar gibi göçmen oldukları fikrini imler. Sırf ailesi daha iyi bir hayata kavuşsun, daha iyi şartlarda hayatını devam ettirsin diye hayallerine set çekip bir cenderenin içerisine giren Mustafa, kendi doğal ortamından ayrılıp kafese konulmuş bir ispinoz kuşu gibidir. Sonradan dahil olduğu bu imkanlarla yüklü hayat onu boğar. Rahat nefes alamaz. Şımarık ve "sonradan görme" olan eşine ve ailesine katlanmak zorunda kalır. Bunun sonucunda da esaretin pençesinde olan, doğal ortamından koparılıp zorla kafeste yaşamaya mahkûm edilen ispinoz kuşu gibi suskun, küskün ve düşünceli bir vaziyete bürünür. Hayat ona eskisi kadar tat vermez. Elde edilen maddi imkânlarla istedikleri rahat hayata kavuşsalar da aynı durum Mustafa'nın ailesi için de geçerlidir. Zülfikar Beyin emri altına girip apartman dairesine taşındıktan sonra onun aldıklarını giyip verdikleriyle yetinmek zorunda kalan bu aile, maddi imkânsızlıklar içinde oldukları eski hayatlarındaki kadar özgür değillerdir artık. Mustafa, kendisine ve ailesine sunulan imkânları geri tepip kendi yaşam alanına döndüğü an, kafesten kurtulan bir kuş misali hürriyetine de kavuşmuş olacaktır.

Olay Örgüsü

Olay örgüsü, olaylar arasında sebep-sonuç ilişkisi gözetilmek suretiyle olayların anlatımıdır. (Forster, 2001:128) Diğer bir deyişle "düzenli, organize edilmiş olaylar ve eylemler dizisi" (Hawthorn, 2014: 208) şeklinde tanımlanmaktadır. Sebep-sonuç ilişkisi dahilinde olayların tanzimi, sıralanışı ve akışı ile ilgili olan olay örgüsü, okurda merak duygusunu arttıran bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Tabii burada okurun metni algılayış gücünü de göz ardı etmemek gerekir. (Aktaş vd. 2001: 222). Orhan Kemal'in "İspinozlar" adlı oyunu başkişi Mustafa'nın öyküsünü konu alır. Oyun kendi içinde 3 perde ve 7 tabloda oluşmaktadır. Bu perdelerin her biri oyunda anlatılan hikâyenin vaka parçaları olarak nitelendirilebilir. Oyunun ana kahramanı Mustafa'nın hikâyesi bu üç perdede bize sunulur. Bunları şu şekilde ifade etmek mümkündür:

Birinci Perde:

Kendi içinde iki tabloda oluşan bu bölüm anlatılan hikâyenin ilk vaka parçasını oluşturur. Bunlar:

-Varoş bir muhitte yaşayan ve fakir bir aileye mensup olan Mustafa'nın ailesinin ve arkadaşlarının, içinde yaşadıkları sefil hayattan kurtulmak için mahalleye taşınan ve oğullarına ilgisi olan zengin bir müteahhidin kızı ile oğullarının arasını yapmak istemeleri ve bu konuda Mustafa'yı ikna etmeye çalışmaları,

-Zengin müteahhidin kızının Mustafa'nın ailesi ile olan bağlarını pekiştirmek için onlara ziyarette bulunması, bu durumun Mustafa'nın sevgilisi Aynur'un hoşuna gitmemesi, ailesinin ve arkadaşlarını ısrarına dayanamayan Mustafa'nın ailesini daha iyi şartlarda yaşatıp onların hayallerini gerçekleştirmek için zengin müteahhidin kızı ile evlenmeyi kabul etmesi,

İkinci Perde:

-Müteahhit Zülfikar Bey ve ailesinin kızlarının Mustafa ile olan ilişkisinden hoşnut olmamaları ve onu bu konuda uyarmaları,

-Mustafa'nın sevgilisi Aynur'dan ayrıldığı için derin bir üzüntü duyması; ancak arkadaşlarının onu zengin kız ile evlenmeye ikna etmeleri,

-Evlendikten sonra Zülfikar Bey'in yanında çalışmaya başlayan Mustafa'nın halinden duyduğu memnuniyetsizlik sonucu her şeyi bırakıp iş yerine kendisini ziyarete gelen arkadaşlarının arkasından gitmesi,

Üçüncü Perde:

-Mustafa'nın tavrı yüzünden Zülfikar Bey'in damadının ailesiyle çatışma yaşaması, Mustafa'nın peşinden gitmek için yeltenen ve babasıyla çatışan Hülya'nın merdivenlerden düşerek bebeğini düşürmesi,

-Eski muhitine, arkadaşlarına ve sevgilisine kavuşan Mustafa'nın son derece mutlu olması, kızının durumundan ötürü ayağına kadar gelen Zülfikar Bey'i kırmayarak kısa süreliğine de olsa Hülya'yı ziyaret etmek için onunla birlikte gitmesi.

Olay örgüsünde gerilimin hat safhaya çıkması ve okuyucu üzerinde merak uyandırması çatışmalar vasıtasıyla sağlanır. Çatışma; "karşit şeylerin çarpışması, tartışılmasıyla karşit değerlerin ortaya konulması" (Aytaç 2009: 332) olarak tanımlanmaktadır. Bir eserde çatışma olayda gerilimi ve aksiyonu arttıran unsurdur. Edebî metinler çatışmalar üzerine kurulurlar. Öyle ki çatışma, eserin monotonluğunu kırar, ona hareket sağlar. Oyuna yön veren şahıslar arasında cereyan eden çeşitli çatışmalar mevcuttur. Bunlardan ilki baba-oğul arasında geçen çatışmadır. Diğer bir çatışma mahalledeki çocuklar ile Zülfikar arasındadır. Oyunda yer alan diğer çatışmalar anne-Erol, kızlar-Erol, Aynur-Ayten/Nurten çatışması, Aynur-Erol, Aynur-Hülya, anne-baba, gelin-kaynana, anne-Zülfikar, torun-babanne, Zülfikar-öteki, Naci-Zülfikar, Sülo/Çingene-Zülfikar, Mustafa'nın ailesi-Zülfikar, Mustafa-Zülfikar Bey arasında geçer. Zülfikar Beyin ve Mustafa'nın iç çatışmasından da burada söz etmek gerekir. Zengin-fakir, alt-üst tabaka, maddiyat-maneviyat, imkân-imkânsızlık çatışması da oyunda yer alan diğer çatışmalardır.

Şahıs Kadrosu

Bir edebi metinde vaka mutlaka bir faile ihtiyaç duyar. (Tekin 2012: 80). Anlatıda olaylar kişi veya kişilerin başından geçer: "Kurmaca dünyanın kişileri de kurmaca kişilerdir. Bu kişilerin roman dünyası içinde düşünceleri, olaylar karşısındaki yazarın vermek istediği mesaja uygun tutum ve davranışları vardır." (Aktaş vd. 2001:223). Oyunda yer alan kişiler yazar tarafından anlatının niteliğine uygun olarak ve cinsi özellikleri de ön planda tutularak ruhsal ve fiziksel boyutlarıyla yeniden şekillendirilir: "Bir kurmaca metin için temel unsurlardan birini belki de en önemlisini kişiler oluşturmaktadır. Olay örgüsünün birinin/birilerinin başından geçme zorunluluğu, olayları yaşayacak bireylere duyulan ihtiyaç, kurmacanın temel sorunlarından. Yazar olay örgüsünün iskeletini kurduktan sonra buna uygun kişileri seçer ya da farklı bir yol olarak kişiyi/kişileri bulduktan sonra onlara uygun hikâyeler kurgular. Bu bakımdan yazarın hareket noktası olarak kabul edebileceği birçok seçeneği bulunmaktadır. Ancak nereden yola çıkarsa çıksın eserinde rol alacak kişileri bazı süreçlerden geçirip yeniden şekillendirmesi gerekmektedir. İşte bu yeniden şekillendirme sürecinde kullanılan yöntemlere ve bu sürecin tümüne birden, kişileştirme adı verilmektedir. Hikâyenin tüm kahramanları, ister kaynağını gerçek hayattan alsın, isterse bütünüyle hayal mahsulü olsun olay örgüsünün içinde görünmeden önce kişileştirmeye maruz kalırlar." (Demir 2011: 222).

Oyunun ana kahramanı Mustafa'dır. Her şey onun etrafında ve ona bağlı olarak şekillenir. Merkezde o vardır. Zirâ onun yapıp-etmeleri oyundaki olayların iniş ve çıkış çizgisini belirler. Oyun, şahıs kadrosu açısından oldukça zengindir. Özellikleri hakkında bilgi sahibi olunan kahramanlar olduğu gibi hakkında çok fazla bilgiye sahip olunamayan, sadece ismen zikredilen şahıslar da vardır.

Mustafa'nın kim olduğu ve öneminin nereden kaynaklandığı konusunda düşünmek gerekir. Onun nezdinde "küçük insan"ın hayalleri, hayattan beklentileri anlatılır. İşsizdir. İçki içer. Kentin kenar mahallelerinden birinde yaşayan fakir bir ailenin çocuğudur. Ortaokuldan terktir. Yani ilkokul mezunudur. Babası kendisini okutmadığı için ona kızgındır. Yaşadığı sefil hayatı ve okulu bitiremeyişi ailesine bağlar:

"MUSTAFA- Bitiremedim, sayenizde.. Takunyayla yolladınız okula, herkes benimle alay etti. Harcıyacak beş kuruşum yoktu, defterim yoktu, kalemim yoktu, alay ediyorlardı benimle.. (Sakinleşir, hazinleşir) Adam olmadık işte, serseri olduk ne yapalım. İftihar edin. (Gene şahlanır) Düşün yakamdan be yahu, düşün beee!" (İspinozlar, s. 184).

"-(Odasına çıkan merdivene yürüken) Olsun be babacığım. Zaten olmuş. Alt tarafı neyim? İşsiz, güçsüz bir serseri. Suç benim mi? Beş yıl, beş koca yıl okula takunya ile gönderdiniz. Hayatım boyunca başkalarının yeni ayakkabılarına, elbiselerine,

paltolarına imrendim... Ah baba. Başkalarına imrenmenin ne demek olduğu kim benim kadar bilebilir?" (İspinozlar, s. 205).

Çocukluk yıllarından gelen yokluğun sebep olduğu bu duygu durumu onun yüreğinde yaralar açmış, yaşadığı imkânsızlığın tek sorumlusu olarak gördüğü ailesine karşı onu asi ve isyankâr hale getirmiştir. Hemen hemen her gün eve içkili gelir. Aynı mahallede yaşayan ve komşunun kızı olan Aynur'a gönlünü kaptırmıştır. Mahallede Sülo, Çingene ve Taşkasaplı adında üç yakın arkadaşı vardır. İçlerinden en çok Sülo'yu dinler, ona saygı duyar. Arkadaşlarını ve muhitini sevmektedir; ancak ailesini yaşadıkları fakir hayattan kurtarmak adına mahallelerine taşınan zengin bir müteahhidin kızı ile evlenmek zorunda kalır. Eşini de kayınpederini de sevmez. Sırf ailesinin arzuları yüzünden kendisini onlar için feda eder. Fakat dâhil olduğu yeni hayatta yapamayacağını anlar ve oyunun sonunda her şeyi geride bırakarak ait olduğu yere geri döner. Zira bu yer onun özgürlüğüdür. Zenginliğin ve paranın insana bunu veremeyeceğini görmüştür:

"-Elbisesinin de, kravatının da, yakalığının kunduralarının da, apartmanının da silsilesinin sülâlesini... töbe estağfurullaaah... Hayat mı bu be? Yaşamak mı? Kendinden başkaları için yaşıyacaksın. Ananın ev sahibi olabilmesi, babanın el kapisından kurtulup ipek pijama içinde rahata kavuşması, kız kardeşlerinin apartman kızı olup, zengin kocalar tavlama için eyvallah de. Peki sen? Sen ne olacaksın? Bu dünyada senin, keyfince yaşamaya hakkın yok mu? Kimseyi ilgilendirmez bu. Onlara ne? Sen istersen öl, geber!" (İspinozlar, s. 231).

Mustafa, "küçük insan" ın gündelik hayat içerisinde çektiği sıkıntıları bünyesinde toplayan bir birey olması bakımından mühimdir. O, küçük, sıradan insanın karşılaştığı sıkıntılar ve bunlara çözüm üretme neticesinde düştüğü girdapların bir tezahürü olarak karşımıza çıkar. İçinde yaşanılan hayat her ne kadar olumsuzluklar ve imkânsızlıklarla yüklü olsa da o, bunun dışında bir hayat tasavvurunu reddeder. Zülfikar Bey'e kafa tuttuğu şu satırlar bunu en açık göstergesidir:

"- (...) Kolalı gömlek, kravat, yeni elbiseler... (Kravatı çıkarır, fırlatır) Al! (Ceketini, sonra da ayakkabılarını çıkarıp fırlatır) Her şeyini al. Eski günlerim, kaybettiğim sevgilim, fakir, ama, namuslu günlerim yeter bana. Ben gidiyorum. Bundan sonra kendim için, istediğim gibi yaşamaya gidiyorum!" (İspinozlar, s. 262).

Doğal atmosferinde, kendi ikliminde nefes alıp vermek istemektedir. Bu yaşam alanı onun korunağı ve tek sığınağıdır. Bu korunaklı mekândan çıkıp farklı bir yere gittiğinde mekân gibi ruh âlemi de değişir. Çünkü özgür değildir artık. Maddi imkânlarla donatılmış olsa da hiçbir şey ona eskisi kadar tat vermez. Kafese konulmuş bir kuş gibidir. Kendi yaşam alanının dışına çıkmıştır. Zirâ oyunun sonunda bu, bir

türlü alışamadığı iğreti mekândan kaçarak, arkasına bile bakmadan uzaklaşır, kendi iklimine döner. Bu iklimde ruhu ve bedeni bir bütündür.

Oyundaki bir diğer karakter Mustafa'nın babasıdır. Adı Mehmet'tir. Zamanında eşinin dedesinin çiftliğinde çobanlık yapmıştır. Memlekette dayısının çiftlikleri olduğundan bahseder. Fakir biridir. 30 senedir el kapılarında çalışmaktadır. Okumamıştır. Ara sıra içki içer. Sigara kullanır. Konuşmasında ağız ve şive özellikleri görülür. Rumeli ağzıyla konuşmaktadır:

"BABA- Olsa adam, açsa güzzuni, kurtarır em kendini, em da bizzı be yahu!"
(İspinozlar, s. 182).

Mustafa ile sürekli çatışma halindedir. Onun müteahhidin zengin kızı ile evlenip kendilerini içinde buldukları hayattan kurtarmasını arzular.

Mustafa'nın annesi olan Şöhret, zamanında kocasının kahve açacağı bahanesiyle altınlarını ve parasını alıp harcadığı için ona öfkeli. Bu durum kocasını ona karşı bir suçluluk psikolojisine sevk eder. Mustafa'nın zengin kız Hülya ile evlenmesini istemektedir. Zira oğlunun yapacağı bu evlilik sayesinde arzuladığı hayata kavuşacaktır. Parayı sever. Onun da tıpkı eşi gibi konuşmasında yerel ağız özellikleri görülür.

Oyunda yer alan bir diğer kahraman olan Bayram, uzun zamandan beri Mustafalarla yaşayan, kimsesiz biridir. Hayata değin bütün umutlarını bu aileye bağlamıştır. Boyacıdır. Mustafa'nın babasının yakın arkadaşısıdır. Sigara ve içki kullanır.

Ayten ve Nurten, Mustafa'nın kız kardeşleridir. İlkokul mezunlardır. Zor şartlarda okumuşlardır. Kerime Nadir'in kitaplarını okurlar. Trikoda çalışırlar. Zengin ve varlıklı bir hayata özlem duyarlar. Bu hayattaki insanlar gibi olmak ve onlar gibi yaşamak arzusundadırlar. Bu nedenle onlar da tıpkı diğer aile fertleri gibi ağabeylerinin Hülya ile evlenip kendilerini bu hayattan kurtarmasını ümit ederler. Hülya'ya ve onun yaşadığı hayata özenmektedirler:

"AYTEN- Dur kız.. Bize apartmanlarının bodrum katını verirlerse..ha?"

NURTEN-Bodrum katı da apartman sayılır değil mi?"

AYTEN- Tabii...

NURTEN- (Hülyalı) Duvarlar tertemiz, elektrikler, pırıl pırıl musluklar...

Birinden sıcak, öbüründen soğuk su akar değil mi?"

AYTEN- Ya yüznumara?"

NURTEN- Hiç kokmaz. Bal dök yala!"

AYTEN- Tabii tabii..

NURTEN- Biz de apartman kızı oluruz..

AYTEN- Sükse yaparız!"

NURTEN- Apartmanımız deriz, beybam deriz..." (İspinozlar, s. 208).

Erol, Mustafa'nın küçük kardeşidir. Okula gider. İyi bir hayat istemektedir ve ağabeyinin zengin kız ile evliliğine sıcak bakmaktadır. Onun için tıpkı diğerleri gibi Hülya'nın tarafını tutar. Aynur ile Hülya'yı mukayese ettiği şu satırlar dikkat çekicidir:

"-Kuru bamyaya ama, zengin. Kocaman apartmanları var. Senin neyin var? Güzellik karın doyurmaz kızım! Onların apartmanları... Ağabeyim Hülya Ablayla evlenirse bizi apartmanlarına alacaklar, Babam diyor ki, o zaman işten çıkarım diyor. Çakıyorsun ya, hepimizin işine geliyor. Ben hele, ben.. beni görme. İpli, sarı ayakkabılar, yeni elbise, yeni futbol topu. O zaman küçük Karakartalların başkanı olurum. Hülya Abla dedi ki, sana top ayakkabıları bile alırım dedi. Sen? Hava! (Uzun uzun gözden geçirir) Hava değil mi? Ağabeyim seni alsa, ha? Sen bana ne alırdın?" (İspinozlar, s. 197).

Sülo, Çingene, Taşkasaplı Mustafa'nın mahalledeki en yakın arkadaşlarıdır. Onlar da yeni bir iş kurmak ve sermaye sağlayıp zengin bir yaşama kavuşmak adına Mustafa'nın zengin kız ile evlenmesi gerektiğini düşünürler. Yani diğerleri gibi bunların da Mustafa üzerinde emelleri vardır. O, kendilerine yeni kapılar aralayacak ve yepyeni imkânlar sunacak bir vasıta adeta. Onun zengin biri ile evliliği sayesinde elde edecekleri para ile bir köfteci dükkânı açmak arzusundadırlar. Üzerinde baskı kururlar:

"T.KASAPLI- (Çingene'yi iter) Çekil ulan şurdan.. (Mustafa'ya) Bana bak: Biz hepimiz karar verdik. Zülfikar Bey'in kızına he diyeceksin! Nasıl Sülo? (Mustafa'nın tepkisini beklerler. Mustafa hiçbir tepki göstermez, elleri yüzünde.) SÜLO- O kadar! ÇİNGENE- Sen tüylen ki biz de sayende... SÜLO- Arkadaşlık böyle zamanda belli olur!" (İspinozlar, s. 184-185).

Taşkasaplı'nın kahvesi vardır ve işleri diğerlerine göre daha iyidir. Çingene, kapkaççılık ile geçinmektedir.

Aynur, Mustafa'nın sevgilisidir. Güzeldir; fakat Hülya kadar varlıklı değildir. Mustafa'yı karşılıksız sever. El işi yapıp satar. Mustafa'yı zengin kız ile evlendirmek isteyen ailesine karşı tepkilidir. Hülya ile olan ilişkisini hoş karşılamaz ve ondan uzaklaşır. Yeniden bir araya geldiklerinde biriktirmiş olduğu parayı Mustafa'ya verip onun yeni bir iş kurmasına yardımcı olur. Bu durum onu gerçekten sevdiğini göstermesi bakımından dikkate değerdir.

Zülfikâr Bey, zengin bir müteahhittir. Nüfuzlu biridir. Kendi seviyesinde olmayan insanlara karşı tepeden bakan, onları hakir gören bir tarafı vardır. Mustafa'yı kastederek söylediği şu satırlar onun yaptığı iyiliği başa kalkan tarafını göstermektedir:

"-Boynuna kolalı yaka, kravat taktım. Sırtı takım elbise gördü, ayakları kundura, cebi para. Size gelince, o yıkıldım yıkılacak kira evinden kurtuldunuz. Sizi apartmanıma aldım apartmanıma!" (İspinozlar, s. 260).

Her ne kadar modern gözünse de Doğulu bir yanı vardır:

"(Hizmetçi, işinin başına dönerken, ilkin Zülfikar Bey odadan çıkar. Sırtında yarım sabahlığı, bacağına ipek pijama altı, ayaklarında rugan terlikler. Elinde, hiçbir zaman bırakmadığı iri taneli tesbihi. Masaya ağır ağır gelir. Hizmetçiyi yanağından hırsızlama öper.)" (İspinozlar, s. 216).

Gerek hizmetçi gerekse iş yerindeki sekreter ile olan münasebeti onun eşine karşı çok da sadık olmadığını birer kanıtıdır. Mustafa'ya içi ısınmaz. Malı için kızı ile evlenmek istediğini düşünür. Ancak kızını bu hususta kıramaz:

"(Birden öfkelenir) Beni gözü küllü sanıyor hinoğlu hin. Ben kaçın kurasyım be? Kül yutar mıyım? Zengin adam malı, mülkü bol. Kızını alır, yanlarım. Sonra da herif ölür, mal, mülk karıyla kaynanaya kalır, oooh, kadınları allem eder kalem eder, malların üzerine oturur. Tabii ondan sonra gelsin barlar, gazinolar, metresler, gitsin arabalar, eğlence yerleri, kumar, seyahatler. Geceleri rüyalarım giriyor yavrum" (İspinozlar, s. 243).

Zülfikar Bey, kızının merdivenlerden düşerek bebeğini düşürmesi sonucu Mustafa'yı görmek istemesi üzerine onu almaya geldiğinde dahi hala eşi ve kızının ricası üzerine geldiğini söyleyerek gururlu durmaya çalışır, kendisiyle gelmesi karşılığında Mustafa'ya para teklif eder. Ancak gösterdiği bu alçaltıcı tavır karşısında Mustafa'nın parayı reddederek kendisi ile gelmeyi kabul etmesine şaşkınlığını gizleyemez. Her şeyi hatta manevi olanı bile paraya indirgeyen biridir.

Hülya, Zülfikâr Bey'in kızıdır. Fiziksel olarak zayıf biridir, güzel değildir. Varlıklı bir hayat içerisinde yetişmiştir. Yokluğun ne olduğunu bilmez. Kitap okumayı özellikle Batılı tarz romanları sever. Esat Mahmut'un kitaplarını okur. Sinemaya gider. Pişano çalmak ve dans etmek en büyük zevkleri arasındadır. Şımarıktır. Babası tarafından bir dediği iki edilmemiştir. Mustafa'ya âşıktır. Bu aşk saplantı derecesine varan bir aşktır. Ona yakın olmak için babasının tüm uyarılarına karşın Mustafa'nın ailesine yakın durur.

Hülya'nın annesi Ferhunde Hanım, fakir bir ailenin kızı olup zengin bir aileye gelin gelmiştir. Kaynanası tarafından pek sevilmez ve aralarında yer yer çatışma yaşanır. Oyunun sonunda eşine söylediği ve oyunun can alıcı tarafını oluşturan şu cümleler mühimdir:

"-Ne yaptık Zülfikar, ah biz ne yaptık? Paramız, malımız mülkümüzle bir insanı köleleştirceğimizi mi sandık? Neden düşünemedik ki insan insandır, parayla pulla, malla mülkle köleleşmez!" (İspinozlar, s. 262-263).

Kaynana, oğluna son derece bağlıdır. Küçük yaşta annesi, babası düşman tarafından katledilmiş ve el kapısına sığınmak zorunda kalmıştır. Eşi öldüğünden beri onu büyütüp yetiştirmek, okutmak için onca güçlüğü göğüs germiş hatta bulaşıklık

bile yapmıştır. Oğlunun küçük bir maiyet memuru iken zengin bir tüccar ve müteahhit seviyesine yükselmesini kıldığı namazlara bağlar. Kendisi de alt seviyeden gelmesine karşın gelir seviyesi düşük, alt tabakadan insanları beğenmez. Gelinini sevmemektedir. Torununun da bu türden bir gruba mensup insanlarla bir arada olma isteğini eleştirir ve onaylamaz:

"-Ne yapayımı yok Zülfikar. Senin gibi anlı şanlı, senin gibi beyler, beyefendilerle düşüp kalkan bir beyefendinin kızı, beş kuruşluk bir kapıcı parçasının oğluna varamaz. Ayıp denen bir şey var ayol! Bize, bizim ailemize yakışır mı? Davul bile dengi dengine vururmuş oğlum!" (İspinozlar, s. 217).

Oyunda söz konusu kadının fizyolojisine ve psikolojisine ilişkin şu cümlelere yer verilmiştir: *"(Kaynana, yani Zülfikar Bey'in annesi odasından çıkar. Şişman, sızılı. Bütün hanımefendiliğine rağmen, zaman zaman bayağılaşan bir kadın.)"* (İspinozlar, s. 217). Dizleri ağrır. Kızının yanında daha rahat olduğunu dile getirir.

Oyunda bahsi geçen bu isimlerin dışında dekoratif eleman olarak sayabileceğimiz hizmetçi, 1. Emekli, 2. Emekli (Yahya Bey) (Her ikisinin de yaşlılıktan kaynaklanan birtakım sağlık problemleri vardır.), garson, Siirtli Dayı Ahmet, İlhami (İnsanlar hakkında yalan yanlış şeyler konuşan ve onların arasını bozan sinsi biridir. Nabza göre şerbet vermeyi iyi bilmektedir.), Gani, Daktilo Şükran (İlkokul öğretmeni olan babası vefat etmiştir. Annesi ile babasının arası iyi değildir, aralarında kavga eksik olmaz. Ancak annesi eşini kaybettikten sonra onun değerini anlamıştır. Şükran, evlenmeyi düşünmemektedir.), Naci, 1. Adam, 2. Adam, bekçi, çocuklar, komşu kadın, büyük adam, görümce, Ülfet, öteki, Feyzi Bey gibi şahsiyetler de vardır.

Zaman

Edebi metinlerin önemli unsurlarından biri de zamandır. Zaman, "Romanda kendisine verilen olayların geçtiği, olup bittiği, cereyan ettiği nesnel, vaka ve anlatma zaman dilimlerini karşılayan bir kavramdır. Roman, bir zaman sanatıdır ve geniş bir zamana yayılan olay, durum, olgu, yaşantı, duygu, hayal ve düşünce unsurlarının sergilenmesidir." (Çetin 2009:126).

Oyunda vaka zamanı oyunun başkişisi Mustafa'nın ailesinin ve arkadaşlarının ısrarları üzerine Zülfikar Bey'in kızı ile evlenmesi ve kızın hamile kalıp merdivenden düşmesi sonucu bebeğini düşürmesi arasında geçen süreyi kapsar. Hikâye bir gece vakti olduğunu haber veren bir zaman dilimi ile başlamaktadır:

"Vakit gece, gecenin geç saati. Kızlar sedirde koyun koyuna uyumaktadırlar; Erol sedirin altında. Anne, kızların yattığı sedirin hemen yanındaki bir tahta sandığa uyuklu uyuklu oturmuş, sırtını duvara dayamıştır." (İspinozlar, s. 181).

Ayrıca *gece, sabah, yarın, gecenin on biri*, vs. gibi zaman dilimleri de oyunda belirtilen diğer zaman dilimleridir. Mustafa'nın okul yılları ve ebeveynin kendilerine ilişkin bilgilerin verildiği satırlarla maziye ilişkin anlatımlar sunulur. Oyunda zamansal sıçramalara da yer verilmiştir. Mustafa'nın Hülya ile evlenmeye karar vermesinin ardından geçen sürede evlilik zamanı bildirilmez ve ilerleyen satırlarda Hülya'nın hamile olduğu bilgisine ulaşılır.

Mekân

Bir edebi eserde mekân, kahramanların yapıp-etmelerini gerçekleştirdikleri, olayların vuku bulduğu önemli bir unsurdur. Edebi eserlerde anlatılan olaylar belli bir mekânda gerçekleşir. Mekânın çeşitli işlevleri vardır: "Sahnenin önemli bir parçası mekândır. Çevre, atmosfer diye de adlandırılan bu unsur, olay örgüsünün gerçekleşeceği düzlemi oluşturduğundan birçok ipucu taşır. Bu nedenle kurgusal eserlerde, mekânın tesadüfi olarak seçilmesi söz konusu olamaz. Çoğu zaman önemli bir işlev gören mekân, başlatıcı, bağlayıcı ya da tamamlayıcı bir görevle yüküdür." (Ayyıldız 2011: 183-184). Öte yandan dekor özelliği göstermesinin yanında olay örgüsünün temel bir ögesi şeklinde karşımıza çıkabilir: "Anlatıda uzamın çeşitli işlevleri vardır. Öncelikle olaylarda bir dekor işlevi görür, bunun yanında, kişileri tanıtmaya yollarından biri olarak da dramatik bir işlev yüklenip olay örgüsünün temel ögesi olabilir." (Kıran vd. 2003:193). Mehmet Tekin mekân unsurunun işlevini "olayların cereyan ettiği çevreyi tanıtmak", "roman kahramanlarını çizmek", "toplumu yansıtmak", "atmosfer yaratmak" (2001:143) şeklinde ifade eder.

Anlatılarda mekân yer yer sadece dekor özelliği gösterebileceği gibi bazen de şahısların kişileştirilmesinde belirleyici özelliğe sahiptir: "Mekân unsuru kahramanların çiziminde de önemli bir role sahiptir. Bazı romanlarda, bazı kahramanları kişisel özelliklerinden çok, içinde yaşadığı çevreyle hatırlarız. Bu kişiler, yaşanan çevreyle adeta özdeşleşmiş gibidirler." (Tekin 2001:144). Bunun yanında mekânın kişilerin fiziksel yapıları ve iç dünyaları ile ilgili bilgi vermek gibi bir yönü de vardır: "Mekân edebî eserlerde kahraman yaratma konusunda iki temel işlevi yerine getirmektedir. Öncelikle, insanın fiziksel yapısıyla ilgili birçok ayrıntıyı gözler önüne serebilir. Sonra hikâye kişilerinin iç dünyalarıyla ilgili geniş açılımlara götürebilecek zengin çıkış noktalarını taşır. Hikâye yazarı mekân vasıtasıyla kahramanın iç ve dış yapısı hakkında yargılar oluşturabilmektedir." (Demir 2011: 231).

Oyun bir mekân tasviri ile başlar. Söz konusu mekân bir evdir:

"Sahneyi dolduran, iç içe iki oda. İçteki oda küçük. Birkaç basamaklı merdivenle çıkılmaktadır. Bu küçük oda, Mustafa'nın odası. Bir sedir, yorgan yatak adına palaspareler. Ayakucundaki duvarda beş numara bir gaz lâmbası.

Asıl oda, kapısı yandaki sokağa açılan büyükçe bir odadır ki, burada Baba, Anne, iki kız, kızların küçüğü, Erol ve Bayram barınmaktadırlar. Arka sokağa bakan pencerenin önünde tam karşıda boylu boyunca bir sedir. Yanında Baba'yla Anne'nin yatak yorgan adına palaspareleri yığılı durmaktadır. (İspinozlar, s. 181).

Böyle bir girişten sonra biz mekânın özellikleri hakkında bilgi sahibi oluruz. Öyle ki anlatılacak olayın imkânları sınırlı olan bireylerin hikâyesi olacağı mekândan hareketle sezilmektedir.

Oyunda geçen bir diğer mekân Zülfikâr Beyin evidir. Bu ev, Mustafa'nın yaşadığı yerin aksine imkânlar ve konfor açısından oldukça iyidir:

"Zülfikar Bey'in apartmanında salonun bir köşesi. Kahvaltı masasını hazırlamakta olan zarif hizmetçi kız. Masanın üzeri porselen kahvaltı takımı, çeşitli yiyeceklerle yüklü. Kızarmış ekmek dilimleri, bal, reçel, tereyağı, çay, süt. Hizmetçi, salon üzerindeki kapalı kapılardan birine gider, hafif hafif vurur. İçerden Zülfikar Bey'in kalın öksürüğü." (İspinozlar, s. 216)

Oyunda yer alan üçüncü ve yine kapalı mekân özelliği ile karşımıza çıkan diğer bir mekân bir kır kahvesidir:

"Taşkasaplı'nın kır kahvesi. Kahve bahçesinin bir kısmı. Arka plânda kahvenin tahta barakası. Barakanın da bir kısmı görünmektedir. Ön plânda, tavla oynamakta olan iki emekli. Sağda, alçak iskemlelerle boş bir masa. Zaman zaman garsonun sesi yansımakta." (İspinozlar, s. 227).

Dördüncü mekân Zülfikar Bey'in yazıhanesi olarak çıkar karşımıza. Ancak bu mekân diğerlerinden farklı olarak Mustafa açısından huzuru bulamadığı, iç boğucu bir yer olarak verilir. Mustafa, âdetâ burada kafese konulmuş bir kuş gibidir. Bunalmakta ve daralmaktadır:

"Zülfikar Bey'in yazıhanesi. Ağır ceviz masalar, maroken koltuklar, dipte yazı makinesi, yazı makinesinin ötesinde gaz sobası. Masanın tam akasındaki duvarda Zülfikar Bey'in camlı, çerçeveli büyükçe bir portresi." (İspinozlar, s. 297-298).

Oyunda geçen mekânlar genelde kapalı mekân özelliği taşır. Bundan dolayı biz kişilerin kendi aralarındaki iletişimlerinin bir sonucu olan diyaloglar vasıtasıyla onların ruhsal dünyaları ve özellikleri hakkında pek çok bilgiye sahip oluruz. Ancak mahalle çocuklarının top oynadığı alan açık mekâna örnek olarak gösterilebilir.

Oyunda yer alan her tablo bir mekân tasviri ile başlar. Birinci perdede yer alan mekânlar ev ve mahalle olarak ifade edilebilir. İkinci perdede mekân Mustafaların evi yanında başka mekânlara da açılır ve Zülfikar Bey'in evi, yazıhanesi, kır kahvesi şeklinde çeşitlenir. Üçüncü perdede Zülfikar Bey'in apartman katı ve kır kahvesi olayların geçtiği mekânlardır. Bunlardan Zülfikar Bey'in apartman katı ve yazıhanesi

Mustafa için huzur bulamadığı, olumsuz özelliklere sahip mekânlar olarak verilir. Bunlar dışında ayrıntılı bilgi verilmesi de sadece isminden bahsedilen mekânlar da vardır. *Kapalıçarşı, Kadırga, Nişanca, Aksaray, Kasımpaşa, Küçükpazar, Cibali, Eyüp* bu mekânlara örnek gösterilebilir.

Burada apartman ve gecekondü üzerinden sınıf ayrımına vurgu yapılır. Apartman, gecekondüye nazaran imkânları son derece geniş olan, rahat, konforlu bir yapıdır. Yüksek, burada yaşayanlar da gecekondü da yaşayanlara tepeden bakarlar. Oyunda bazı mekânlar olumlu bazıları ise olumsuz özellikleri ile yansıtılırlar. Örneğin, gecekondü, kır kahvesi gibi mekânlar olumlu, insana huzur veren, oyun kahramanlarının kendini rahat hissettiği, iğreti durmadıkları mekânlar olarak verilirken; apartman dairesi ve Zülfikar Beyin yazıhanesi olumsuz mekânlar olarak dikkat çeker. Buralara adeta oyun kahramanlarının ruhu sinmiştir.

Bakış Açısı ve Anlatıcı

Edebi metinlerde olay, bir anlatıcı vasıtasıyla bize aktarılır: "Romanda veya hikâyede, anlatma esnasında, olaylar ve durumlar herhangi bir anlatıcının değerlendirmesinden veya gözünden verilir. Dolayısıyla anlatıcının bilgisi, görgüsü, kültürü, tecrübeleri ve değerleri, olayların anlatılmasında etkili olur. İşte anlatıcının sahip olduğu bu perspektif, anlatıcının bakış açısı olarak tanımlanır. Öyleyse bakış açısı, anlatıcıyla iç içe geçmiş bir kavramdır yani kaç çeşit anlatıcı varsa, o sayıda bakış açısı bulmak mümkündür." (Ayyıldız 2011: 175).

Orhan Kemal'in "İspinozlar" adlı oyununda ilâhî bakış açısı kullanılmıştır. Kahramanların akıllarından geçen her şeyi bilen, sezen bir anlatıcı söz konusudur. " (...) anlatıcı zaman ve mekân ile sınırlı değildir. Nerede aranırsa orada hazır. Kahramanların bütün geçmişini, her türlü hususiyetlerini zihinlerinde geçirdiklerini bilir, iç konuşmalarını duyar." (Aktaş 1991:96). Metinde geçen "keyifli", "memnun", "kuşku", "kaygılı", "düşünceli", "hırslı", "gazapla", "acı acı" gibi ibarelerden hareketle bunu görmek mümkündür. Ayrıca rüyalar kişinin bilinçaltının dışavurumudur. Zihnin en derin köşelerindeki duygular rüyalar vasıtasıyla ortaya çıkar. Oyunda geçen şu diyalog ilahi bakış açısına örneklerdir:

"ANNE- İki uda alttaaaaa... iki uda üstte...

(Az sonra.)

NURTEN- apartman kızı oluruz, beybam deriz...

(Az sonra.)

EROL- İnsan hergün taskebabıyla pilâv yemeli ki...

(Az sonra.)

BABA- Ayyvansın, yvanuğlu ayyvansın em da!

(Az sonra.)

BAYRAM- Bırakmayın beni. Yok sizden başka kimsem..." (İ, s. 211).

Oyundan alıntılanmış aşağıdaki bölümler de İlahi bakış açısına örnek gösterilebilir:

"Taşkasaplı tam üstüne basmıştır. Mustafa ağladığını göstermemek için, iskemlesinden kalkar, elleri arkasında, geri plânda dolaşmaya başlar. Ötekiler de üzölmüşlerdir. Sessiz seyredeler. Mustafa hınçla yanlarına gelir." (İspinozlar, s. 231).

"Bu sırada dışarda, derinden derine müthiş bir sarhoş narası. Tanış bir naradır bu. Oğullarımın, Mustafa'nın çoktandır unuttukları narası. Telâş, kaygı, endişe, huzursuzluk. Bayram kapıyı açar fırlar, Baba ardından. Hülya çığlık çığlığa babasına koşar, gelir boynuna sarılır." (İspinozlar, s. 261).

İzlek

Nurullah Çetin, "tema" için "izlek" terimini kullanır ve terimi şu şekilde açıklar: "İzlek, romancının romanında söz konusu ettiği gerçek ya da kurgusal ama özel, tekil bir olaydan genel için geçerli olduğunu iddia ettiği bir hükümdür. İzlek, romanın üzerine temellendiğı konunun yazarın duygu ve düşüncesinde öznel bir yargı hâlinde ortaya konan sentezi olup, romanın nihaî hedefi ve romancının asıl amacıdır. Romanın derin yapısını oluşturan unsurlardan birisi olan izlek, nesnel bir konunun farklı yazarlara göre öznel bir biçimde yorumlanmasıdır." (2009: 121). Oyunun kurgusu içerisinde pek çok tema ile karşılaşmak mümkündür. Bu temalar maddi imkân-imbânsızlık, maddiyat-maneviyat, zengin-fakir, alt-üst sınıf ayrımı, aşk/sevgi, kişisel çıkarlar, küçük insanın sıradan hayatı, daha iyi şartlarda yaşamak adına sınıf atlama arzusu ve olumsuz sonuçları, kuşku, üzüntü, özgürlük, öfke, hayal kırıklığı şeklinde ifade edilebilir. Oyunda, başkalarının isteğı ile dahi olsa sevmediğimiz biriyle mutluluğun olamayacağı mesajı verilir. Hayat, kişinin kendisine aittir ve ona ait kararları da ancak kişi kendisi verir. Başkalarının boyunduruğı altına girerek bir sığıntı gibi yaşamak Mustafa ve Mustafa gibilerin tabiatına terstir. Zülfikar Bey safiyetini kaybetmiş biridir. Bir tarafta aşk gibi, mertlik gibi, insan olma gibi paranın satın alamayacağı değerler yer alırken, diğer tarafta para ve sunduğı imkânlar vardır. Yoksulluk ve sefalet içinde yaşayan bir göçmen aile ile zengin fakat görgüsüz olan bir ailenin karşılaştırıldığı oyunda Zülfikar Bey nezdinde geldiğı yeri ve değerlerini unutan, göz ardı eden, her şeyi maddiyat ile ölçen, her şeye ve herkese bu perspektiften bakan bir birey konu edilir. Mustafa'yı sevmez. Ona karşı öfke ve hınçla doludur. Kendisinden sonra mirasının ona kalacağı düşüncesini hazmedemez. Servetinin "sabun köpüğü" gibi eriyeceğinden endişe duyar. Fakat yoksulluk insanı ne kadar ezerse ezsin, onun üzerinde ne kadar baskı kurarsa kursun cevherine gücü yetemeyeceğı gerçeğini unuttur. Mertlik, güzellik, iyilik gibi özellikler insanı insan yapan ve para ile ölçülemeyen şeylerdir. Oyunun sonunda bu yüksek değerler ve aşk kazanır. Orhan Kemal'in bu oyunu para ile saadetin olmayacağı gerçeğini küçük ama

onurlu insan özelinde bir kez daha gözler önüne sermesi bakımında dikkate değer bir eser olarak nitelendirilebilir.

Sonuç

Sonuç olarak "İspinozlar" Orhan Kemal'in doğrudan doğruya oyun olarak yazdığı tek eseridir. Tiyatro türündeki eserlerinin sayısı beş olmakla birlikte diğer dört oyunu, hikâye ve romanlarından uyarlanmışlardır. Oyunun başlığı ile içerik arasında yakın bir ilişki vardır. "İspinozlar" oyununda yazar, gecekondü semtlerinde, varoşlarda yaşayan "küçük insan" ın imkânsızlıklarla dolu hayatını oyunun başkişisi Mustafa'dan hareketle dramatik bir dille anlatır. Oyun kendi içinde 3 perde ve 7 tablodan meydana gelmektedir. Mustafa üzerinden herkesin bir hayali vardır. Birinci perde ailesinin ve arkadaşlarının iyi bir hayata kavuşmak için Mustafa'yı sevmediği ve sevemeyeceği zengin bir kız ile evlendirmek istemelerini ve bu ikna sürecini konu alır. İkinci perdede Mustafa'nın evlilik dönemine ve içinde yaşadığı hayattan duyduğu memnuniyetsizliğe vurgu yapılır. Üçüncü perde Mustafa'nın sonradan dâhil olduğu ve sevemediği imkânlarla dolu hayattan kopuş, ayrılış sürecini ve eski hayatına dönüşünü konu edinir. Oyunda çatışmalar ve çatışmayı arttıran unsurlar bir hayli fazladır. Gerilimin hat safhaya yükseldiği, aksiyonun arttığı yerlerde okurun dikkati metin üzerinde daha fazla yoğunlaşmaktadır. Söz konusu çatışmalar bireysel ve sosyal çatışmalar başlıklarıyla gruplandırılabilir. Eserin kişiler repertuarı oldukça zengindir. Oyunda yer alan şahıslar ruhsal, fizyolojik ve sosyolojik özellikleri ile dikkatlere sunulurlar. Bunların bazıları vaka içerisinde etkin bir rol oynarken sadece ismen zikredilen, haklarında çok fazla bilgiye sahip olamadığımız şahıslar da vardır. Kişilerin ruhsal ve fizyolojik özellikleri göz önünde tutularak yapılan kişileştirmeler son derece başarılıdır.

Oyunda maziye ilişkin anlatımlar ve zamanda sıçramalar söz konusudur. Vaka zamanı dışında *gece*, *sabah*, *yarın*, *gecenin on biri* gibi zaman dilimlerine de yer verilmiştir. Eserde her bölüm bir mekân tasviri ile başlamaktadır. Oyunda yer alan mekânlar dekor olma özelliklerinin yanı sıra olay örgüsüne katkı sağlayan, kurguda yer alan şahısların kişileştirilmesine yardımcı olan, onların ruhsal ve fizyolojik özellikleri hakkında bilgi sahibi olunan önemli birer yapı unsurudur. Bunların yanı sıra söz konusu mekânların okuyucuya olayların cereyan ettiği çevre hakkında bilgi verme ve toplumu yansıtma gibi özellikleri vardır. "İspinozlar" da karşılaşılan mekânlar, bahsi geçen özelliklerden hepsini birden yerine getirme fonksiyonu üstlenirler. Öte yandan oyunda yer alan kişilerin ruh halleri söz konusu mekânlara göre değişiklik gösterir. Kahraman için bazen her yönüyle geniş imkânlarla yüklü bir mekân bile yer yer bunaltıcı, kasvetli bir havaya bürünebilmektedir. Eser, ilahi bakış açısı ile yazılmıştır. Eserde her şeyi bilen, sezen bir anlatıcının varlığından söz etmek

mümkündür. Orhan Kemal'in "İspinozlar" adlı oyunu tema bakımından da oldukça çeşitlilik arz eder. Bu temalar maddi imkân-imbânsızlık, maddiyat-maneviyat, zengin-fakir, alt-üst sınıf ayrımı, aşk/sevgi, kişisel çıkarlar, küçük insanın sıradan hayatı, daha iyi şartlarda yaşamak adına sınıf atlama arzusu ve bunun olumsuz sonuçları, kuşku, üzüntü, özgürlük, öfke, hayal kırıklığı şeklinde sıralanabilir. Oyunun sonunda verilen mesaj "Para ile saadet olmaz." cümlesinde belirtilir. Eser, bu noktada paranın her şeye gücünün yetmeyeceğini, onun üzerinde yer alan üstün değerler olduğunu göstermesi bakımından okuyucuya mühim sonuçlar sunmaktadır.

Kaynakça

- Aytaç, Gürsel (2009). *Genel Edebiyat Bilimi*. 2. Baskı, İstanbul: Say Yay.
- Aktaş, Şerif (1991). *Roman Sanatı ve Roman İncelemesine Giriş*. Ankara: Akçağ Yay.
- Aktaş, Şerif-Osman Gündüz (2001). *Yazılı ve Sözlü Anlatım Kompozisyon Sanatı*. 2. Baskı. Ankara: Akçağ Yay.
- Ayyıldız, Mustafa (2011). *Roman Tanım-Tarihçe-Teknik*. Ankara: Akçağ Yay.
- Çetin, Nurullah (2009). *Roman Çözümleme Yöntemi*. Ankara: Öncü Kitap.
- Demir, Ayşe (2011), *Mekânın Hikâyesi Hikâyenin Mekânı Türk Hikâyesinde Mekân (1870-1922)*. İstanbul: Kesit Yay.
- Forster, E. M., (2001). *Roman Sanatı*, (Çev. Ünal Aytür). 3. Baskı, İstanbul: Adam Yay.
- Hawthorn, Jeremy (2014). *Roman Analizi*, (Çev. Ufuk Köse, Özge Gümüş, Özcan Bayrak). İstanbul: Kesit Yay.
- Kıran, Ayşe-Zeynel Kıran (2003). *Yazınsal Okuma Süreçleri*. 2. Baskı, Ankara: Seçkin Yay.
- Külahlıoğlu İslâm, Ayşenur (2004). "Cumhuriyet Dönemi Türk Tiyatrosu", *Yeni Türk Edebiyatı El Kitabı 1839-2000*: 358-359.
- Necatigil, Behçet (2007). *Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü*. 24. Baskı, İstanbul: Varlık Yay.
- Orhan Kemal (2002). *Bütün Oyunlar-2*. 2. Baskı, Ankara: Tekin Yayınevi.
- Tekin, Mehmet (2001). *Roman Sanatı 1 Romanın Unsurları*. 10. Baskı, İstanbul: Ötüken Yay.
- Töre, Enver (2010). *Tanzimat'tan Günümüze Türk Tiyatrosunda Temalar*. İstanbul: Dijital Sanat Yayıncılık.
- Yalçın, Alemdar-Gıyasettin Aytaş (2002). *Tiyatro ve Canlandırma Sahneleme Bilgileri*. Ankara: Akçağ Yay.